

De moderne ziel

Boekbespreking van Rudolf Steiner

Boek: Die moderne Seele, geschreven door Max Messer
Document: Tekstdeel uit het essay Von der moderne Seele (Over de moderne ziel)¹
Recensent: Rudolf Steiner
Bronnen: Magazin für Literatur (1900) en (2) Gesammelte Aufsätze zur Literatur 1884 – 1902 (GA 32, bladzijde 321 t/m 352)
Vertaling: John Wervenbos

Met een gevoel van onbehagen heb ik het boek van de jongeman Max Messer² *Die moderne Seele* uitgelezen. Mij lijkt dat daarin een mens aan het woord is, wiens hart niet door zijn hoofd en wiens hoofd niet door zijn hart wordt begrepen³. Tegenwoordig komen we veel mensen tegen waarbij dit het geval is. Het is moeilijk om het met ze eens te worden, want ze zijn niet in staat om dat in zich op te nemen en geestelijk te verwerken, wat een innerlijke harmonie van de zielekrachten⁴ weer tot stand zou kunnen brengen. Ze klagen dat onze cultuur in hoge mate een cultuur van het hoofd, van het heldere, klare bewuste denken is. Nooit worden ze moe om de schaduwzijden van die cultuur van het hoofd, van het bewuste verstand naar voren te brengen en steeds weer op de goede eigenschappen van het onbewuste, de elementaire instincten te wijzen. De heldere denker die door zijn denkvermogen tot kennis van de geheimen van het bestaan wil komen, is voor hen een teken van verval, decadentie. Ze prijzen de krachten van de ziel die duister instinctief werken. Ze sluiten zich niet graag aan bij een persoon die te werk gaat met kristalheldere ideeën, maar bij diegene die gedachten heeft welke duister en voor velerlei uitleg vatbaar zijn, waar mogelijk gehuld in een mystiek gewaad. In bijna de hele groep van aanhangers van Nietzsche zag ik die schaar van moderne zielen die ik schetste. Wanneer deze groep Nietshes gedachten, die ze niet begrijpt, helder zou inzien,

---

¹ *Von der moderne Seele*: In dit essay worden drie boeken door Rudolf Steiner besproken: (1) *Der neue Gott, Ein Ausblick auf das kommende Jahrhundert* (1899) van Julius Hart (1859-1930), (2) *Die moderne Seele* (1899) van Max Messer (1875-1930) en (3) *Die Revolution der Lyrik* (1899) van Arno Holz (1863-1929). Het document *De moderne ziel – Boekbespreking van Rudolf Steiner* bevat enkel Steiners boekbespreking van het boek van Max Messer (GA 32; bladzijde .

² *Max Messer*: Oostenrijkse schrijver (1875-1930). Onder andere auteur van de werken *Die moderne Seele* (1899) en *Max Stirner* (1906).

³ *Hoofd en hart*: Rudolf Steiner onderscheidt hier dus begripsvorming (1) via de weg van het hart en (2) via de weg van het hoofd, uitgangspunten en wegen die elkaar in potentie gunstig treffen en insluiten, elkaar niet hoeven uit te sluiten. Ze horen bij elkaar.

⁴ *Zielekrachten*: Duits: Seelenkräfte. Bij Steiner had het woord ziel geen louter symbolische betekenis; niet alleen ging hij uit van een reëel bestaan van een fysiek lichaam, maar ook van een echte ziel en een echte geest en daarmee verbonden krachten.

zou ze schielijk op de vlucht slaan voor de profeet waaraan ze uit dwaasheid hymnen wijdt.⁵

Het staat nu eenmaal onomstotelijk vast dat in het proces van het geleidelijk aan verder ontwikkelen van onbewuste, instinctmatige ziele-gesteldheden naar meer bewuste ziele-toestanden⁶ de ontwikkeling van de menselijk geest bestaat. En de mens die zijn driften, zijn instincten met de lichtbron van het bewustzijn vermag te verlichten wordt niet armer maar rijker. Steeds wordt gezegd: tegenover de instincten, tegenover het inhoudsvolle onbewuste zien de enkel bloedeloze, kleurloze gedachten er leeg en armoedig oud. Jullie die dat zeggen hebben ongelijk. Want het ligt aan jullie zelf dat je de rijkdom van de ideeënwereld niet kunt zien. De inhoud van de gedachte die bij helder bewustzijn zichtbaar wordt is kostbaarder en kleurrijker dan de inhoud van al de instinctieve, onbewuste elementen. Jullie moet deze inhoud alleen wel zien. Jullie bevriezen wanneer de natuuronderzoeker jullie de abstracte wetten van de stenen, planten en dieren voor ogen voert. Jullie bloed stolt als de filosoof zijn zuivere verstandelijke ideeën over de geheimen van de wereld mededeelt. Daarentegen voelen jullie je wel behaaglijk, wanneer jullie kunnen zwelgen in een onbewust gevoel, in een mystieke droom. Jullie willen dat zwelgen in gevoelens niet opgeven.

Uit: Die moderne Seele (Max Messer)

“ [...] De zwijgende muziek is de muziek van het zijnde, van het onbewuste, de ziel van de < dode > dingen. Voor het bewuste weerklinkt ze niet. Door het hart wordt ze gehoord, niet door het verstand. Voor kinderen en vrouwen weerklinken al hun hemelse melodieën en stemmen, eveneens voor christelijke mannen, voor mensen die de bewustheid hebben overwonnen en onbewust zijn geworden [...] ”.

Voor mij staat het borstbeeld van een man die helemaal heeft geleefd in het rijk van de idee. Uit zijn gelaatstrekken spreekt voor mij de zalige verrukking van de geest die werkzaam is in het licht. Hij die alle dingen vol en fris gekleurd zag, omdat hij het licht van de idee op ze liet vallen. Hij glimlachte enkel om gedachteloos gevoel, waarmee wordt geloofd enthousiasme, hartelijkheid voor de verschijnselen die

---

⁵ *De profeet waaraan ze uit dwaasheid hymnen wijdt*: Friedrich Nietzsche (1844-1900) zocht geen volgelingen. Hij zag graag dat mensen hun eigen weg gingen. Zie bijvoorbeeld zijn geschrift [Zo sprak Zarathoestra](#). Rudolf Steiners constateerde met zijn onderzoek naar de betekenis en impact van Nietsches geschriften onder andere het volgende: “[...] Als geen ander heb ik Nietzsche lief, maar op veel mensen lijkt mij zijn inwerking niet geworteld in de inhoud van zijn gedachten, maar integendeel gebaseerd op de mystieke werking van zijn (schrijf)stijl, zijn manier van uitdrukken, welke een gevolg is van een verwond zenuwstelsel. Nietzsche leest men niet voor de uitnemendheid van zijn ideeën, maar om zich door zijn stijl als stimulerend middel te laten opwinden. [...]” (Uit het essay: *Leser und Kritiker*; Magazin für Literatur 1899; [GA 32, bladzijde 13](#)).

⁶ *Ziele-gesteldheden* en *ziel-toestanden*: Duits: Seelezuständen. Over het algemeen zou men tegenwoordig eerder zeggen: innerlijke staat of psychische gesteldheid. Nu ontwijkt men – in het bijzonder de academische wereld – de term ziel liever, omdat ze door velen geen werkelijk bestaan meer wordt toekend.

zich in de wereld voordoen te moeten verliezen zodra men zich verheft tot helder inzicht. Hij glimlachte over de zwakken van geest, die geheimzinnigheid nodig hebben om met de ziel van de wereld, de wereldziel te kunnen voelen. Voor mij staat het borstbeeld van Hegel⁷.

Nee, denkers zijn geen koudere en koelere naturen dan mystieke dweepers. Ze zijn alleen dapperder, sterker. Ze hebben de moed om zich bij helder daglicht, met heldere voorstellingen op de raadsels en vraagstukken van de wereld te richten.

Ze zijn niet zo bang als jullie, ze hebben jullie angst niet die verhindert tot bewustzijn te brengen wat in jullie instincten, in jullie onbewuste leeft. Jullie kennen de warmte niet die de gedachten uitstralen, omdat jullie de moed niet hebben, de kracht niet hebben om jullie ogen er voor te openen. Jullie zijn te laf om binnen het gebied van het bewustzijn gelukkig te kunnen zijn. Of te kinderlijk om het daglicht als een man te kunnen verdragen. Het boek van Max Messer *Moderne Seele* is onmannelijk. Het is geschreven uit angst voor duidelijkheid. Uit een vage bewustzijns-toestand is de menselijke geest geboren. Hij verwierf duidelijkheid. Maar hij moet de weg naar onduidelijkheid, het vage weer terugvinden. Dat is de strekking van Messers boek.

Uit: Die moderne Seele (Max Messer)

“ [...] Alle mensen de lijdensweg laten zien, van een last te bevrijden, alle mensen door bewustheid heen weer naar het onbewuste zijn leiden is de bedoeling van Christus geweest en van diegenen die over een supermens⁸ prediken. [...] “

De mensheid zal deze kant niet opgaan. Ze stopt niet met het zich steeds verder ontwikkelen naar steeds bewustere (bewustzijns)toestanden. Maar ze zal steeds meer kracht verwerven uit het bewustzijn dezelfde bevrediging te krijgen, die de onontwikkelde uit het onbewuste put.

Sidderend, met trillende benen, staat Max Messer tegenover het wereldbeeld dat zich voor hem ontvouwt door de lichtbron van de kennis. Hij heeft graag dat de voor hem aangename schemering, vage, niet heldere voorstelling zich daarover uitbreidt. Het zou beter zijn als hij een geestelijke turnkunst beoefende, zijn zenuwen sterker maakte, opdat hij niet meer siddert, opdat hij dapper recht op leert te staan in het heldere daglicht.

---

⁷ Hegel: Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831), Duits filosoof; één van de centrale representanten van het Duits Idealisme.

⁸ Supermens: Duits: Übermensch.

Dan zal hij ook gaan begrijpen als ik hem zeg: muziek die spreekt is beter dan muziek die zwijgt; en de natuur laat de jongeman niet tot een man worden, dientengevolge deze droevige terugblik op idealen van een verloren jeugd.

Boeken zo helder en duidelijk van voorstelling als de dag kan zijn vallen alleszins te waarderen. Maar ook aan boeken van de dageraad, de ochtendschemering kan men vreugde beleven. Onze tijdgenoten bewegen zich echter graag in een avondschemering nadat ze overdag waren ingedommeld. De dag is tegenwoordig onze natuurkennis. Max Messer sluimert er bij in; half sluit hij de ogen er voor. Hij verdraagt het niet. Men zou hem willen toeroepen: word wakker! Schrijf dan verder, net zo eerlijk als nu als versufte.